

**COMPOSITION SYSTEM SOLUTIONS IN FORMING LANDSCAPE DESIGN OF
OPEN AND CLOSED ENVIRONMENTS, ITS ELEMENTS AND FEATURES**

Safarova Inobat Achilovna

Samarkand State University of Architecture and

Civil Engineering named after Mirzo Ulugbek

achilovna100@gmail.com

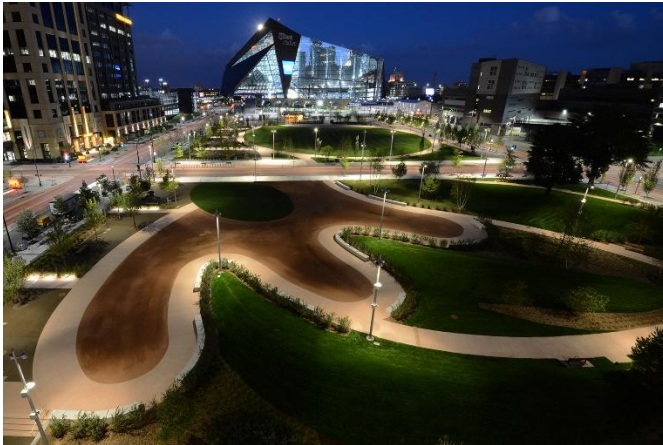
Annotatsiya: Landshaft dizaynida ochiq va yopiq muhitlarning uyg'unlashuvi — makonning umumiy obrazini yaratuvchi eng muhim tamoyillardan biridir. Arxitektura va tabiat o'zaro birlashgan joyda kompozitsiya qonuniyatlari yanada muhim ahamiyat kasb etadi: fazoning ochiqligi, yopiq chegaralari, ritm, masshtab, rang, shakl va funksional yo'nalishlari yaxlit tizimga birlashadi. Ushbu maqolada landshaft kompozitsiyasining asosiy elementlari, ochiq va yopiq makonlarning shakllanish xususiyatlari hamda ularning dizayndagi yechimlari yoritiladi.

Аннотация: В ландшафтном дизайне гармоничное сочетание открытых и закрытых пространств является одним из ключевых принципов формирования целостного образа среды. В местах, где архитектура и природа переплетаются, композиционные закономерности приобретают ещё более важное значение: открытость пространства, его замкнутые границы, ритм, масштаб, цвет, форма и функциональные направления объединяются в единую систему. В данной статье рассматриваются основные элементы ландшафтной композиции, особенности формирования открытых и закрытых пространств, а также их композиционные решения в дизайне.

Abstract: In landscape design, the harmonious combination of open and enclosed spaces is one of the key principles in forming a cohesive spatial image. In places where architecture and nature intersect, compositional principles become even more significant: spatial openness, enclosed boundaries, rhythm, scale, color, form, and functional directions merge into a unified system. This article examines the main elements of landscape composition, the features of shaping open and enclosed spaces, as well as their compositional solutions in design.

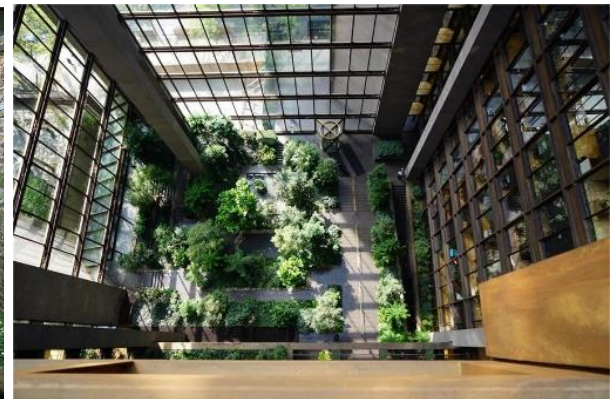
Kalit so'zlar: Landshaft dizayni, ochiq muhitlar, yopiq muhitlar, makon, kompozitsiya, muhit, bog', masshtab va proporsiya.

Landshaft dizaynida makon ikki asosiy turga bo'linadi: ochiq muhit va yopiq muhit. Har ikkalasi o'ziga xos kompozitsion qonuniyatlarga ega bo'lib, dizayner makon xarakteriga qarab yechim tanlaydi. Ochiq muhitlar — yengil, keng, yuqoriga yo'nalgan fazoviy tuyg'u beradi. Bunday makonlar odatda katta maydonlar, parklar, bog'lar maydonchalari, suv havzalari atrofidagi ochiq zonalar, shahar markazidagi xiyobonlarni hamda keng ko'lamli landshaft panoramalarini o'z ichiga oladi. Ochiq makonning xususiyatlari – keng vizual perspektiva, yorug'likning to'liq kirishi, erkin harakatlanish imkoniyati va katta masshtabdagi kompozitsiyalarni qo'llashdan iborat.

1-rasm. Ochiq muhit insonga erkinlik, kenglik va chuqur nafas tuyg‘usini beradi.

Yopiq muhitlar esa fazoni aniq chegaralaydi. Bu yerda o‘simliklar, devorlar, daraxt guruhlar yoki arxitektura elementlari makonni “ichki xona” sifatida shakllantiradi. Bunday muhitlar ichki hovli (atrium)lar, pergola ostidagi dam olish zonalari, gavjum bog‘larning yopiq yashil burchaklari hamda baland daraxtlar orasidagi tabiiy “xona”lardan iborat bo‘ladi.

2-rasm. Yopiq muhit ko‘proq shaxsiylik, osoyishtalik va xavfsizlik tuyg‘usini beradi.

Kompozitsiya tizimlarining yechimi. Landshaft dizaynida kompozitsiya — bu elementlarning joylashuvi, o‘zaro aloqasi va fazoviy uyg‘unlikdir. Ochiq va yopiq muhitlarni shakllantirishda kompozitsion yechimlar markaz (dominanta) yaratish, masshtab va proporsiya, ritm va takrorlanish hamda chiziq va yo‘nalish tamoyillarga asoslanadi. Landshaftda kompozitsiya — makonni tashkil etishning badiiy va funksional qonuniyatlari majmuasidir. Ochiq va yopiq muhitlarda kompozitsion yondashuvlar farqlanadi, ammo asosiy tamoyillar - birlik, ritm, markaz, balans, proporsiya kabilar bir xil qoladi.

Markaz (dominanta) yaratishda har qanday landshaft kompozitsiyasi “asosiy diqqat nuqtasi”ga ega bo‘lishi lozim. Haykallar, favvoralar, yirik daraxt yoki o‘simlik guruhi, suv elementi hamda arxitektura detali (pavilon, pergola) kabi elementlar dominant vazifasini bajarishi mumkin. Landshaft kompozitsiyasi har doim diqqatni tortuvchi markazga ega bo‘ladi: favvora, haykal, katta daraxt, gulzor, pavilon. Markazsiz makon tartibsiz tuyuladi; markaz orqali dizayner tomoshabinni yurgizish yo‘lini belgilaydi.

3-rasm. Markaz kompozitsiyani boshqaradi va makonga mazmun beradi.

Masshtab va proporsiya. Ochiq va yopiq muhitlarda masshtab sezilarli farq qiladi. Ochiq makonda katta shakllar, keng yo‘laklar, baland daraxtlar mos keladi. Yopiq makonda esa kichik shaklli butalar, o‘rta balandlikdagi o‘simliklar, mayda dekorlar ishlatiladi. Proporsiya fazoni vizual ravishda to‘g‘ri qabul qilishga yordam beradi.

Ritm va takrorlanish. O‘simliklarning yoki arxitektura elementlarining ma’lum masofalarda takrorlanishi ritm hosil qiladi. Daraxtlar qatori, gul klumbalarining navbatma-navbat joylashuvi, yorug‘lik ustunlari yoki skameykalar takrorlanishi kabi ritmlar landshaftga harakat va davomiylik beradi. Takrorlanadigan elementlar (o‘simlik guruhlari, ustunlar, chiroqlar, yo‘lak bo‘ylab daraxtlar) makonda ritm yaratadi. Bu ochiq makonda kengroq, yopiq makonda esa mayinroq qo‘llanadi.

Simmetrik kompozitsiya. Bu tizim muvozanat, tartib va rasmiylikni yaratadi. Chiziqlar, o‘simliklar, yo‘laklar o‘q bo‘ylab ikki tomonga teng taqsimlanadi. Simmetriya quyidagi holatlarda qo‘llanadi: monumental binolar oldida, jamoat maydonlarida hamda klassik uslubdagi hovlilarda.

4-rasm. Simmetrik kompozitsiyaga misollar

Assimetrik kompozitsiya. Assimetrik tizim tabiiylik, o‘ziga xos erkinlik va dinamika yaratadi. O‘simliklar, yo‘laklar va shakllar tartibli ravishda, biroq teng bo‘lmagan nisbatlarda joylashtiriladi.

5-rasm. Assimetrik kompozitsiya tizimi tabiatga yaqin bog'larda, o'rmon, tog' yoki suv elementlari bilan uyg'un makonlarda qo'llanadi.

Kompozitsiyani shakllantiruvchi barcha elementlar ikki katta guruhga bo'linadi: tabiiy elementlar va sun'iy elementlar. **Tabiiy elementlar:** a) O'simliklar – landshaftning eng asosiy elementi. Ular rang beradi, mavsumiy o'zgaruvchanlik yaratadi, mikroiqlimni tartiblaydi hamda makonga hayot bag'ishlaydi.

6-rasm. O'simliklar – landshaftning eng asosiy elementi

Shuningdek o'simliklar guruhlariga daraxtlar, butalar, ko'p yillik va bir yillik gular va maysazorlar kiradi. Daraxtlar – balandlik va vertikal ritm beradi, butalar – makonni bo'laklaydi, ko'p yillik va bir yillik gullar – rang va dekorativlik, maysazor – fon va bo'sh makon elementini baxsh etadi.

b) Suv elementlari. Favvora, hovuz, sharshara, oqim. Ular makonga yengillik, sokinlik yoki dinamika qo'shadi.

c) Relyef. Tepaliklar, qiya yuzalar landshaftga fazoviy chuqurlik beradi.

Sun'iy elementlar: a) Kichik me'moriy shakllar – besedkalar, yo'laklar, pergolalar, ko'priklar, skameykalar, yoritish ustunlari.

b) Qattiq qoplama – tosh, g'isht, yog'och, shag'al. Yo'nalishlar yaratadi, makonning xarakterini belgilaydi.

c) Dekorativ elementlar – haykallar, san'at obyektlari, idishlar, kompozitsion aksentlar.

7-rasm. Kichik me'moriy shakllar funksional va estetik vazifani bajaradi.

Ochiq makonda keng perspektiva chizig'i, baland daraxtlar bilan markaziy o'q, yoyma yo'laklar yoki to'g'ri simmetrik yo'llar, katta gulzorlar, suv havzalari asosiy aksent sifatida hamda shamol, quyosh, soya omillari inobatga olinishi muhim hisoblanadi.

Yopiq makonda kichik o'lchamdagi o'simliklar, ko'p darajali yashil kompozitsiyalar, vertikal bog'lar, idishdagi o'simliklar, yorug'lik manbalarini hisobga olgan holda joylashuv, tinch, intim atmosfera hosil qiladi.

8-rasm. Dekorativ elementlar

Xulosa. Ochiq va yopiq landshaft muhitlari o'zining kompozitsion qonuniyatlari, elementlari va xususiyatlari bilan farqlanadi, ammo ularning asosiy maqsadi inson uchun qulay, estetika va funktsiya uyg'unligini yaratishdan iborat. Kompozitsiya tizimlari – simmetriya, assimetriya, ritm, markaz yaratish – har ikki muhitda ham bosh mezon hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lanshaft arxitekturasini ob'ektlarini loyihalash/ darslik. K.D.Raximov, A.S.Uralov – Toshkent "Sano-standart". 2015
2. Mustayev B.B. BOG PARK SAN'ATI O'quv bo'llanma
3. Blanc, P. The Vertical Garden: From Nature to the City. – New York: W.W. Norton & Company, 2008
4. Dunnett, N., Kingsbury, N. Planting Green Roofs and Living Walls. – Timber Press, 2010
5. <http://www.Landstyle.ru> sad@sad.ru
6. <http://www.sadtorg.ru> www.uznature-uz.hiv www.Gardener.ru
7. <http://en.wikipedia.org/wiki/Garden-of-Cosmic-Spucalation>
8. <https://fountrade.ru/fontany-i-urbanistika-fontany-kak-element>
9. Achilovna, S. I., & Gayratovna, I. D. (2025). THE IMPORTANCE AND TYPES OF GREEN AREAS IN URBAN IMPROVEMENT. SHOKH LIBRARY, 1(11).
10. Raximov, K. D., & Safarova, I. A. (2025). IQLIM O 'ZGARISHI SHAROITIDA LANDSHAFT ARXITEKTURASI: YASHIL HUDUDLARNI LOYIHALASHTIRISHNI

MOSLASHTIRISH, ARXITEKTURADA TABIIY VA SUN'IY MUHITNI MUVOFIQLASHTIRISH. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR, 1(4), 134-140.

11. Сафарова, И. А., & Баратова, И. (2019). СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ ИСТОРИЧЕСКИХ ЗДАНИИ. MODERN SCIENTIFIC RESEARCH, 9.

12. Сафарова, И. А., & Махмадиёрова, А. Н. (2018). ОСНОВЫ АРХИТЕКТУРНОЙ КОМПОЗИЦИИ. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-12), 64-66.

13. Rahimov, L. A. (2018). MOSQUES OF BABUR. In Сборник конференций (pp. 202-206).

14. Abduazizovich, R. L. (2022). ANALYSIS OF HUMAYUN'S QILA-I-KUHNA MOSQUE. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(10), 269-275.

15. Rahimov, L. A. (2016). Architectural Masterpieces Of Humayun. INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC & TECHNOLOGY RESEARCH, 5(06), 346-349.

16. Abduazizovich, R. L. (2021). Din-Panah the City of Humayun. European Scholar Journal, 2(10), 52-54.

17. Rahimov, L. A., & Luqmonov, D. Қ. (2023). ҚАДИМГИ ҲИНДИСТОН ДАВРИДА САИДЛАР ВА ЛЎДИЛАР АРХИТЕКТУРАСИНИНГ ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИ. ARXITEKTURA MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(2), 85-88.